

Dr hab. Anna Cierpka
Wydział Psychologii
Uniwersytet Warszawski

Warszawa, 14.01.2017

**Recenzja rozprawy doktorskiej magister Moniki Filarowskiej
pt. „W pułapce oczekiwań. Syndrom impostora a narcyzm i sposoby
doświadczania relacji z osobami znaczącymi”**

napisanej pod kierunkiem Profesor dr hab. Katarzyny Schier

Przedstawiona do recenzji praca doktorska poświęcona jest pogłębieniu wiedzy na temat syndromu impostora (IP, *The Impostor Phenomenon*) – tematu nie eksplorowanego dotychczas w badaniach polskich. „Impostor” w wolnym tłumaczeniu to „oszust”, „hochsztapler”. Zdaniem Autorek pojęcia, Pauline Clance i Susan Imes, dotyczy ono osób, które mimo osiągnięcia obiektywnie mierzalnego sukcesu doświadczają „wewnętrznego poczucia intelektualnej fałszywości, strachu przed porażką, oceną i zdemaskowaniem, braku kompetencji oraz obawy, że raz osiągnięte sukcesy nie będą możliwe do powtórzenia” (rozprawa, s. 4). Pani Monika Filarowska postanowiła zebrać dostępne w literaturze przedmiotu dane na temat syndromu impostora oraz dokonać analizy związków między opisywanym konstruktem a narcyzmem oraz wybranymi aspektami doświadczanej w dzieciństwie relacji z osobami znaczącymi – parentyfikacją, przebiegiem procesu separacji-indywiduacji i postawami rodziców wobec osiągnięć intelektualnych dziecka.

Wyprzedzając wnioski końcowe, chciałabym nadmienić, iż oceniam recenzowaną dysertację bardzo wysoko. W szczegółowej recenzji poniżej odniosę się do przyjętych kryteriów oceny pracy naukowej.

Propozycja tematu badawczego, a zatem także celu podjętego przez Doktorantkę badania zasługuje w pełni na pozytywną ocenę. Przede wszystkim w literaturze polskiej brakuje opracowań dotyczących syndromu impostora – konstruktowi opisywanego od lat osiemdziesiątych XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Zwrócono uwagę na syndrom impostora w kontekście określenia współczesnej kultury mianem narcystycznej, w której „pragnienie uznania i aprobaty ze strony innych przestaje być wyborem, a staje się koniecznością organizującą egzystencję” (s.7). W recenzowanej dysertacji postanowiono analizować syndrom impostora w odniesieniu do zaburzeń procesu separacji-indywiduacji, odwrócenia ról w rodzinie oraz postaw rodziców względem osiągnięć intelektualnych dziecka. Związek pomiędzy syndromem impostora a procesami separacji-indywiduacji nie był dotychczas badany. Nieliczne są także badania dotyczące jego związku z parentyfikacją. Wnioski z obserwacji klinicznych Clance i Imes dotyczące znaczenia dla syndromu impostora postaw rodziców względem osiągnięć intelektualnych dzieci nie zostały również potwierdzone empirycznie. Badania Pani Filarowskiej wypełniają zatem w istotny sposób lukę w omawianym obszarze wiedzy naukowej. Plan badawczy obejmuje także opisanie powiązań syndromu impostora z narcyzmem. Jak wskazuje Autorka, „na poziomie teoretycznym syndrom impostora wykazuje zaskakująco wiele cech zbieżnych z narcyzmem” (s.82). Powstaje pytanie, czy

tworzenie nowego konstruktu (syndrom impostora) jest w tym kontekście uzasadnione. Weryfikacja, czy na poziomie empirycznym zbieżność owa również będzie zachodzić stanowi kolejny istotny powód podjęcia opisywanej eksploracji.

Recenzowana praca jest obszerną rozprawą, liczy sobie (bez załączników) 212 stron. Zgodnie z przyjętymi standardami składa się z części teoretycznej, prezentacji metodologii badań (cele i plan badania, pomiar zmiennych, osoby badane i procedura), analizy wyników, szczegółowej ich dyskusji oraz podsumowania i opisu implikacji praktycznych. Dalej znajdujemy bogaty wykaz literatury, precyzyjny spis rycin i tabel oraz załączniki.

Pierwsza część pracy zawiera cztery główne rozdziały dotyczące podłoża teoretycznego badań. Autorka omawia w nich kolejno syndrom impostora, pojęcie parentyfikacji, separacji-indywiduacji i narcyzmu. Dobór zagadnień w tej części pracy jest adekwatny do tematu i celu podjętych badań, przemyślany i uzasadniony merytorycznie. Na wysoką ocenę zasługuje ilość zebranego materiału - Doktorantka dokonała niezwykle starannego przeglądu teorii i badań, w większości omawianych w literaturze anglojęzycznej. Autorka pozostaje konsekwentnie w ramach teorii więzi psychicznej (teoria przywiązania) oraz wybranych koncepcji psychodynamicznych. Nie jest to bynajmniej uproszczenie - Doktorantka stanęła przed wyzwaniem uporządkowania wielu koncepcji, wyników badań i obserwacji klinicznych, nie zawsze wzajemnie uzupełniających się. Opisując narcyzm, pozwala sobie na chwilowe odejście od założeń teoretycznych

dominujących w pracy, uzupełniając wiedzę o rozumienie narcyzmu w nurcie interpersonalnym i poznawczym. Nie powoduje to jednak zakłócenia spójnie prowadzonego wywodu, lecz jest cennym poszerzeniem obrazu omawianego zjawiska. Według mojej opinii, każdy z wymienionych rozdziałów stanowi znakomite podsumowanie aktualnej wiedzy dotyczącej opisywanych kwestii. To także dowód bardzo dobrej znajomości tematu i wysokich kompetencji naukowych Pani Filarowskiej.

Część teoretyczna całkowicie spełniła swoją rolę - na jej podstawie Doktorantka dokonuje podsumowania, omawiając problematykę badań własnych oraz stawiając hipotezy. W konsekwencji, Autorka stawia sześć grup pytań badawczych i hipotez. Zakłada wyższe natężenie syndromu impostora u kobiet niż u mężczyzn oraz istnienie zależności pomiędzy syndromem impostora a narcyzmem, zaburzeniami procesu separacji-indywiduacji, odwróceniem ról w rodzinie oraz postawą rodziców względem osiągnięć intelektualnych dziecka. Stawia dodatkowo ciekawą hipotezę: „im wyższy poziom IP, tym częstsze jest spontaniczne odwoływanie się do potrzeb bliskich osób, a nie do swoich własnych”. Nie znajduję w omówieniu problematyki badań własnych bezpośredniego odniesienia do opisanego założenia - rozumiem, że opiera się ono na przesłankach pośrednich, wynikających z analizy literatury przedmiotu.

W części metodologicznej pracy Pani Filarowska przedstawia cel i plan badania, sposób pomiaru zmiennych, opis badanej grupy oraz procedurę badania. Do operacjonalizacji zmiennych Doktorantka wykorzystwała zestaw sześciu kwestionariuszy, technikę projekcyjną „Trzy życzenia” oraz

skonstruowaną przez siebie ankietę do pomiaru zmiennych społeczno-demograficznych. Zwraca uwagę staranny wybór narzędzi badawczych, poprzedzenie ich użycia w badaniach właściwych precyzyjną analizą w badaniach pilotażowych oraz oryginalny, autorski wkład w przygotowanie metody. Do oceny postaw rodziców względem osiągnięć intelektualnych dziecka Doktorantka stworzyła kwestionariusz KODOR (Kwestionariusz Obrazu Dziecięcych Osiągnięć w Rodzinie). Analizując teksty, w których Clance i Imes charakteryzują cechy rodzin specyficzne dla syndromu impostora, skonstruowała listę twierdzeń, opisujących określone doświadczenia, przekonania i uczucia. Pierwsza wersja kwestionariusza została poddana dokładnej analizie w badaniach pilotażowych – w jej efekcie powstała wersja ostateczna, o wysokich współczynnikach rzetelności dla wszystkich wyróżnionych skal i dobrej trafności kryterialnej. Opisywana skala wydaje się być znakomita, zweryfikowaną empirycznie podstawą do sformułowania konkretnych treści narracji rodzicielskiej - informacji zwrotnej dotyczącej kwestii osiągnięć, możliwej do przekazania dziecku w dobrej, wspierającej relacji. Jako miarę syndromu impostora wykorzystano Clance Impostor Phenomenon Scale (CIPS). Pani Filarowska jest Autorką polskiej wersji wymienionej skali – uzyskała zgodę od Pauline Clance na jej opracowanie, dokonała tłumaczenia oryginału (według procedury back-translation) oraz przeprowadziła badanie pilotażowe, oceniając właściwości psychometryczne kwestionariusza w populacji polskiej. Proces separacji-indywiduacji oceniano kwestionariuszem PATHSEP Lapsleya, w polskiej adaptacji Łączyńskiej i Schier (wersja testu z 19 pozycjami). Do pomiaru

narcyizmu wykorzystano kwestionariusz PNI-52 (Pathological Narcissism Inventory) Pincusa i in. Poziom bliskości w rodzinie określono skalą IOS (Inclusion of Other in Self Scale) Agnew, Loving i Omoto, zaś do zbadania parentyfikacji użyto skali odwrócenia ról z Kwestionariusza Dzieciństwa (Kindheitsfragebogen, KFB), Hardta. Dodatkowo do zbadania reprezentacji siebie wykorzystano technikę projekcyjną „Trzy życzenia”, zaadaptowaną do warunków polskich przez Katarzynę Schier. Narracje uzyskane za pośrednictwem tej metody poddane zostały procedurze oceny przez sędziów kompetentnych. Metody ilościowe Autorka uzupełniła zatem metodą jakościową, dzięki której możliwe stało się pogłębienie analizy zebranego materiału.

Wszystkie metody zostały opisane starannie, z dbałością o szczegóły – ich prezentacja zajmuje prawie 30 stron tekstu i zawiera wszelkie niezbędne informacje. Precyzyjny jest także opis osób badanych i procedury badawczej. Schemat badania, dobór odpowiednich technik oraz sposób realizacji projektu (trafność i poprawność metodologii badań) oceniam bardzo wysoko.

Analizę wyników badania Autorka prowadzi rzetelnie, klarownie. Uwzględniając wielość danych, obliczenia korelacyjne uzupełnia analizą skupień, analizą regresji oraz analizą ścieżek. Analizy statystyczne są poprawne, dobierane zależnie od charakteru zmiennych i badanych zależności. Prezentacja wyników badania wskazuje na biegłość Doktorantki w interpretacji analiz statystycznych i umiejętności wykorzystywania ich w syntetycznym ujmowaniu efektów eksploracji.

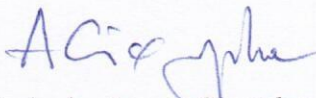
W dyskusji wyników Autorka, odnosząc się do literatury przedmiotu, analizuje i podsumowuje uzyskane dane. Kolejno omawia postawione hipotezy, potwierdzone w niniejszym badaniu. Wskazuje na wyższe natężenie syndromu impostora u badanych maturzystek, jednocześnie omawiając złożoność owej zależności w świetle dodatkowych analiz. Wykazuje także, że choć syndrom impostora silnie wiąże się z narcyzmem nadwrażliwym, to jednak stanowi odrębny konstrukt także na płaszczyźnie empirycznej. Wnikliwie opisuje także związek między syndromem impostora a zaburzeniem procesu separacji-indywiduacji, odwróceniem ról w relacji z rodzicami oraz znaczeniem ich postaw wobec osiągnięć intelektualnych dziecka. Podkreśla znaczenie wyników analiz narracji osób badanych, wskazujących, iż osoby z syndromem impostora w spontanicznej ekspresji własnych pragnień życzą sobie uszczęśliwienia innych - koncentrują się na potrzebach innych, jakby ich własne nie były wystarczająco ważne i godne zauważenia. Utrzymują zatem strategię, która pozwalała im przetrwać w dzieciństwie, a która pozostaje w dorosłości jedynie dysfunkcyjna. Warto pogłębić opisywaną eksplorację w kontekście społecznych dyskursów na temat znaczenia ważności innych oraz znaczenia osiągnięć – według teorii narracyjnego konstruowania rzeczywistości dominujące w kulturze opowieści stanowią istotną ramę konstruowania własnego „ja”.

Podsumowując, cel badań został w pełni osiągnięty. Wyniki analiz zebranego materiału nie tylko potwierdziły postawione hipotezy, ale przede wszystkim dostarczyły nowej wiedzy na temat badanych zależności oraz dowiodły zasadności podejmowania badań dotyczących syndromu impostora.

Strona formalna pracy jest w zasadzie bez zarzutu. Zdarzają się nieliczne literówki lub drobne pomyłki. Nie wpływają one jednak na całościową ogólną wysoką ocenę pracy. Wywód jest jasny, logiczny, rozprawa jest napisana pięknym językiem.

Podsumowując, stwierdzam, iż praca Pani magister Moniki Filarowskiej „*W pułapce oczekiwań. Syndrom impostora a narcyzm i sposoby doświadczania relacji z osobami znaczącymi*” zasługuje na pozytywną ocenę, stanowi bowiem autorską propozycję eksploracji ważnego zagadnienia naukowego oraz wykazuje wysoki poziom wiedzy teoretycznej i kompetencji Doktorantki. Jest także oryginalnym wkładem w rozwój nauki. Wnoszę o wyróżnienie recenzowanej dysertacji.

Rozprawa spełnia warunki wymagane od pracy doktorskiej w rozumieniu art. 31 ustawy z dnia 14 marca 2003r o tytule i stopniach naukowych, stąd przedstawiam Wysokiej Radzie Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego wniosek o dopuszczenie magister psychologii Moniki Filarowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Anna Cierpka